

# بەھارات؛ تامى تالى ريگەپەكى بۇ عىراق!

13-09-2023

نوسەرەكان

زريان رۇژھەلاتى

**كورتە :** راگەياندىنى كۆرىدۇرى بەھارات، دەتوانىت گورزىكى كارىگەر بىت لە پۈژەى ريگەى گەشەپىدانى عىراق كە سوودانى خەونى بەستنهوہى ئاسيا و ئەوروپاى لەسەر ھەلچنى بوو. راستىيەكەى، پۈژە گەورە ژىرخانىيەكانى جىھان چەندىك ئابوورى بن، ئەوہندەش سىياسىن و، رەنگە ئەمەش ھۆكارىك بووبىت كە واىكردبى، عىراق لە دەرەوہى بازنەى پۈژە نوپىيەكەى بەستنهوہى ئاسيا بە ئەوروپاوه بىت كە لە دوايىن كۆبوونەوہى G20 دا راگەيىندرا.

راگەياندى كۆرىدۇرى بەھارات، دەتوانىت گورزىكى كارىگەر بىت لە پۈۋەي رىگەي گەشەپىدانى عىراق كە سوودانى خەونى بەستىنەھەي ئاسيا و ئەوروپا لەسەر ھەلچى بوو. راستىيەكەي، پۈۋەي گەورە ژىرخانىيەكانى جىھان چەندىك ئابوورى بن، ئەوئەندەش سىياسىن و، رەنگە ئەمەش ھۆكارىك بوويىت كە واىكرىبى، عىراق لە دەرەھەي بازىنەي پۈۋەي نوپىيەكەي بەستىنەھەي ئاسيا بە ئەوروپاھەي بىت كە لە دوايىن كۆبوونەھەي داG20 راگەيىندرا.

## رىگەي بەھارات

ھەريەك لە وئاتانى ھىندىستان، سەئودىيە، ئىمارات، ئوردن، ئىسرائىل، ئىتالىا و فەرەنسا بە پالپىشتىي ئەمريكا رىككەوتوون تاوھەكو نىكەي دوو مانگى دىكە بە كىرەھەي پلانى كاركرىن لەسەر رىگەي بەھارات دابىن كە لە دوو بەش پىكىدىت. كۆرىدۇرى ئابوورى ھىندىستان- رۇۋەھەلەت نىوھەراست- ئەوروپا(بەھارات) لە سەرھەتا ھىندىستان و وئاتانى خەلپ بە يەك دەبەستىتەھەي كە ئەمە بەشى رۇۋەھەلەتەكەيەتى و دواترىش، لە بەشى دووھەمدا كە بەشى باكوورە، بە سەئودىيە و ئوردندا دەرھاتە بەندەرى حەيفا لە ئىسرائىل و لەوېشەھەي، لە رىگەي ئاوييەھەي بەرەھەي ئەوروپا مل دەنىت.

بە بەراورد بە دەستپىشخەرييەكەي چىن بۇ رىگەي ئاوريشى نوئ- Belt and Road Initiative - كە تائىستا 149 وئات تىيدا بەشدارن، ژمارەي وئاتانى بەشدار لە رىگەي بەھارات كەمن، بەلام ئابوورى و ئاسايشەكەيان بەھىزترە. كۆي ئابوورى 8 وئاتەكەي رىگەي بەھارات بە ئەمريكاشەھەي، سەرووي 42 تىرلىيۇن دۆلارە لە 105 تىرلىيۇن دۆلارەكەي ئابوورى ھەموو **جىھان**. ئەمە بىجگە لەھەي كە لەرووي سەربازىيەھەي ھەندىكىان ئەندامى ناتۇن يان ھاوبەشى ئەو رىكخراھەن و ئەمريكاش ھەي گەورە ھىزدارەكەي جىھان لەپىشتىانە. ھەرچەندە ھەريەك لە سەئودىيە، ئىمارات و ئىتالىا لە پۈۋەكەي چىنىشدا **بەشدارن**، بەلام بە ناوئەندبوونى ھىندىستان لە پۈۋەي بەھارات كە رىكەريكى چىنە، ھەرەھەي پالپىشتىي ئەمريكاش لە پۈۋەكەي، لەگەل ئەگەرى كىشانەھەي ئىتالىا لە پۈۋەكەي **چىن**، واياكرىدوھەي كە ھەندىك، رىگەي بەھارات ھەي ئەئەرناتىقىكى دەستپىشخەرييەكەي چىن لە 2013 سەير بىكەن. بە تايبەت كاتىك كە ئەم پۈۋەيە لەگەل رىككەوتنى ئابراھام لە 2020 و دامەزاندنى گرووي I2U2 لە 2021 پىكەھەي سەير بىكەن كە گروويكى ھاوكارىي نىوان ھىندىستان، ئەمريكا، ئىمارات و ئىسرائىلە. راستىيەكەي بەھۇي تىكەلويى ئابوورى جىھان بە يەكترى و رۆلى چىن لەوھەدا، ئەستەمە لانىكەم جارى، ئەو پۈۋەيە بتوانىت چىن لە ئابوورى جىھان ھەدەر بىت، بەلام دەتوانىت ھەي فاكترىكى گىرنگ لە بالانىسى جىوېولەتىكى جىھاندا دەورى ھەبىت.

## خەونى رىگەكان لە عىراق

عىراق لە دىسىمبەرى 2015دا بووئە وئاتىكى ئەندام لە دەستپىشخەرييەكەي **چىن** (BRI). لە سەردەمى مستەفا كازمىشدا پۈۋەي شامى نوئ زياتر لە كۆرئ بوو كە خوازىارى تىكەلوييەكى زياترى عىراق، ئوردن و مىسر و گەيشتن بە ئەوروپا بوو. ھەلەبەت ناسەقامگىرى نىوخويى و بە دىارىكراوى گىزىيەكانى نىوان لايەنە شىعيەكان، بالادەستى دىدگاي پان ئىسلامىستى شىعي بەسەر بەرۇھەندىيە ئابوورى و سىياسىيەكانەھەي، واىكرىد كە بەخشكىي پۈۋەكەي مستەفا كازمى لەسەر شامى نوئ لەبىرىكرىت يان لانىكەم ھەي جارن گىرنگى پىنەدرىت.

مەھمەد شىاع سوودانى، سەرۇكەزىرانى عىراقىش دواي ھاتنە سەركار، كۆنگرەيەكى بۇ رىگەي گەشەپىدان رىكخست و نوپنەرانى چەند وئاتىكى درواسىي بۇ بانگىرد و دواترىش چەندىن جار جەختى لەھەي **كردوھەي** كە ئەو پۈۋەيە عىراق بەرووي جىھان دەكاتەھەي و رۇۋەھەلەت و رۇۋئاواش بە يەك دەبەستىتەھەي. بىگومان جىگرتن لە پۈۋەيەكى گەورەي ژىرخانى كە رۇۋەھەلەت و رۇۋئاوا بە يەك بەستىتەھەي دەستكەوتى گەورەي ئابوورى و سىياسىشى بۇ عىراق دەبىت، بەلام دەشى راگەياندى كۆرىدۇرى بەھارات ئەو خەونەي تىكداپىت.

بەرلەھەي كۆرىدۇرى بەھارات رابگەيىندرىت، ئەمريكا، ھىندىستان، ئىسرائىل و ئىمارات لە سالى 2021دا گرووي I2U2 يان دروستكرىد كە لە چەندىن بوارى جىجىادا ھاوكارىي يەك **دەكەن**. لە 2020ھەي بە رىككەوتنى ئابراھام كار لەسەر ئاسايبىكرىدەھەي پەيوەندىيكانى عەرەب - ئىسرائىل دەكرىت. بىجگە لەھەي، ھەريەك لە فەرەنسا و ئەمريكا ئامادەي سەربازىي خويان لە كەنداو بەھىزتر كىردوھەي، بەلام عىراق لە كاتىكدا باسى رىگەي گەشەپىدان دەكرا كە دەيان گرووي چەكدارىي جىا جىا لەسەر وپىستگەكانى ئەو رىگايە بلان و تەنانەت نەيتوانىوھەي رىككەوتننامەي شىنگال جىبەجى بىكات كە ھاوشانى ئاسايشى دەشتى نەپنەوا، پىداويستىيەكى ھەرە لەپىشى دروستكرىدى ئەو رىگەيەن. بىجگە لەھەي، نەك تەنيا ھەولدىرا بۆئەھەي بە پاساوى تەكنىكى ھەرىمى كوردستان لەو پۈۋەيە دووربىخىتەھەي، بەلكو ئەو

ئایدىيەش بەھىزىبوو كە عىراق دەتوانىت بەھۆى پىرۇزەى وەھاوە ھەرىمى كوردستان لاوازىر بىكات كە بىشك ئەوەش واتاى ناسەقامگىرى لە ماوەى درىزخايەن دەدات. بەگىشتى ناسەقامگىرىيەكانى سىستىمى سىياسى كە وادەكات لەنىوان فىدرالىي و ناوەندىبووندا بىت و بىروا، مەترسى گەورە بۇ ئەو جۆرە پىرۇزەىە دروست دەكەن. ئەمە بىجگە لەوەى كە ئەگەرى مەملانىي و لاتانى ناوچەكەش دەتوانىت كارىگەرىي لەسەر ئەم پىرۇزەىەى عىراق دابنىت.

## كۆتايى

بىگومان تەنبا ھەبوونى رىگە و شوپىن بۇ گواستەوۋە بەس نىيە بۇ ئەوەى و لاتىك لە كۆرىدۆرىكى نىودەولەتىدا جى بگىرىت، بەلكو تىوانستى دابىنكردنى ئاسايش و سەقامگىرى شەرتىكى دىكەى ئەم كارەىە. پىدەچىت عىراقىش بە ھەبوونى دىمەنى موشەكە وەخت و ناوەختەكانى گرووپە چەكدارەكان، گىزى نىوخۆى شىعى، ناكۆكى قىوول لەگەل ھەرىمى كوردستان و ناروونى داھاتووى پەيوەندىيەكانى لەگەل ئەمىرىكا، ھەروەھا بەھەبوونى كۆمەلىك پىرسى چارەسەرنەكراوى سوننەكانەو، نەبووىتە جىگەى سەرنج بۇ زۆرىك لە لايەنەكانى كۆرىدۆرى بەھارات.